

PrimaVera Working Paper Series

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

PrimaVera Working Paper 2011-03

Publieks- en stelseltaal in wetgeving: Wat is het geval?

Pieter Wisse

October 2011

Category: academic

University of Amsterdam
Department of Information Management
Roetersstraat 11
1018 WB Amsterdam
<http://primavera.fee.uva.nl>

Copyright ©2011 by the Universiteit van Amsterdam

All rights reserved. No part of this article may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the authors.

Publieks- en stelseltaal in wetgeving: Wat is het geval?

Pieter Wisse

Abstract

The power of Metapattern as a method for disambiguating meaning through so-called contextual differentiation is demonstrated through modeling the first sentence in the Constitution of the Netherlands. It is argued that such a method, or language, could productively supplement the language used traditionally for legislation. The paper also discusses some topics related to legislation that become eligible to reconsideration when a dynamic synthesis of different meanings is possible regardless of scope.

Language

Dutch. English translation of title: **Audience- and system-of-systems-oriented language in legislation: What is the case?**

Keywords

Metapattern, legislation, information modeling, rule of law, pluriformity, information society.

About the author

Pieter E. Wisse (www.wisse.cc) is founder and president of Information Dynamics, an independent company operating from the Netherlands and involved in research & development of complex, civil information engineering/management.

Pieter holds an engineering degree (mathematics and information engineering) from Delft University of Technology and a PhD (information management) from the University of Amsterdam where he is now affiliated with PrimaVera as a research fellow.

Inhoudsopgave

1. Tweektalige discipline	4
deel I	
Korte inleiding tot de stelseltaal	
2. Stelselmatige trekkracht van schoenveters	5
3. Mag het allereerst iets onbepaalds zijn?	6
4. Stelselmatigheid door samenhangende verschillen	7
5. Contrainuïtief effect: verruiming door verbijzondering	8
6. Regels voor regels, expliciete grondslagen	9
7. Greep op allerlei interpretaties	10
8. Zijn ook staatsburgers bedoeld?	12
9. (Be)handelaar zelfs op de voorgrond?	13
10. Suggesties voor verdere modellering	15
11. Aanknoping van ingezetene	15
deel II	
En nu?	
12. Validatie publiekstaal	17
13. Incrementele werkwijze	18
14. Positionering van takken van rechtswetenschap	19
15. Problematische basisregistraties	20
16. Ontwerp voor uitvoering	21
17. Veranderkundige slotopmerking	21
literatuur	23

1. Tweetalige discipline

Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld.

Zo luidt de eerste van de twee zinnen van artikel 1 van de Nederlandse Grondwet. Die vooraanstaande positie, een eventuele preambule daargelaten,[14:35] maakt het feitelijk Nederlands hoofdzin:

Het gelijkheidsbeginsel [is] een pijler van de rechtsorde.[1:43]

Maar is de ‘zin’ duidelijk? De hoofdzin dient hier als aansprekend voorbeeld. Hij gaat immers iedereen aan. Dat trekt, als het goed is, breed aandacht

Voorbeeld waarvan? Voor wetgeving bepleit ik onderscheid en wisselwerking tussen publieks- en stelseltaal. De hoofdzin zoals we ‘m kennen, staat uitgedrukt in wat dan als publiekstaal geldt. Het woord zegt het al, voor publiekscommunicatie is die taal onontbeerlijk. Publiekstaal is echter van nature ongeschikt voor precisie in structurele variëteit. Daar is dus de stelseltaal voor. Wellicht helpt de vergelijking dat voor, bijvoorbeeld, een elektronisch apparaat de bouw- annex onderhoudstekening in stelseltaal opgesteld is en de gebruikershandleiding in publiekstaal.

Zorg om “het communicatieve vermogen van regelingen” is zeker niet nieuw; er

zijn [...] op verschillende fronten onderzoeksprojecten uitgevoerd om rechtsnormen op andere manieren te presenteren.[7:195-200]

Tot dusver kent wetgeving feitelijk echter slechts één taal. Overdrachtelijk gesproken wordt de publiekstaal benut voor zowel werktekening als gebruikershandleiding. Toevoeging van de stelseltaal maakt wetgeving als werktekening eenduidig(er). Daarvan afgeleid kan wetgeving in de versie van de publiekstaal, kortom, de gebruikershandleiding, eventueel weer verbeteren.

Dit artikel telt twee delen. Het eerste deel biedt een kennismaking met de stelseltaal, Metapatroon.[16, 18] Uitgaande van de publieksversie van de hoofdzin, dus eigenlijk in de omgekeerde richting, ontwerp ik met Metapatroon een stelselmatig model. Dat gebeurt stap voor stap, voorzien van toelichting. Zo moet de nieuwheid van stelselmatige opzet goed te volgen zijn. Meteen wijs ik erop, dat ik geen andere formele methode ken voor borging van samenhangende betekenisverschillen. Dit verklaart dat hier verwijzingen naar, bespreking van andere literatuur over stelselmatige informatiemodellering ontbreken. Dergelijke literatuur bestaat gewoon nog niet. Kortom, Metapatroon is wetenschapsfilosofisch gezien vooralsnog niet normaal, maar radicaal.[9]

Voor een geslaagd stelselmatig model is kenmerkend dat het tevens veronderstellingen omvat per

betekenis. Die blijven in publiekstaal noodzakelijkerwijs grotendeels impliciet met onvermijdelijke interpretatievariëteit van dien. De stelselversie behoort steeds uitsluitend te faciliteren. Zo niet, dan klopt het kennelijk niet meer. Waarmee deel I eindigt, is daarom niet als definitief model bedoeld. In de veranderlijke wereld bestaat dat zelfs niet. Het is vooral een oefening met de stelseltaal als flexibel gereedschap. Deel II zijn capita selecta. Als we wetgeving beschouwen als tweetalige discipline, welk perspectief ontstaat dan zowel theoretisch als praktisch? Dat stip ik daar met enkele onderwerpen aan.

deel I Korte inleiding tot de stelseltaal

2. Stelselmatige trekkracht van schoenveters

Daar staat dus “allen.” Over regels gesproken, voor de Nederlandse taal betekent de afsluitende letter n in “allen,” dat het personen betreft. Wil dat zeggen, alléén mensen? Maar, zo ja, waarom eigenlijk? Volgt daaruit, dat ongelijkheid voor de rest eventueel wel in orde is?

Stel dat er twee grote stenen midden op één snelweg terechtgekomen zijn. Worden ze allebei verwijderd? Of is dat nog maar de vraag? Of is zo’n schoonmaakactie geen behandeling? Gebeurt dat onder die noemer pas, indien van toepassing, met de mensen die ervoor aansprakelijk gehouden worden?

Verder is het meervoud verwarrend. Daadwerkelijke behandeling betreft natuurlijk nooit “allen” tegelijk. Dat komt door de “gevalen.” Het reuze praktische idee van een geval is nu juist, dat daardoor iets of iemand redelijkerwijs apart behandelbaar is. En redelijkerwijs betekent hier vooral zoiets als regelijkerwijs, dwz door behandeling onderhevig aan regels. Omgekeerd bepalen regels echter niet slechts behandeling. Ook zijn er regels voor wat als een geval telt. En wie als een persoon ofwel een mens. Enzovoort.

Aldus staat de hoofdzin symbool voor complexe verhoudingen. Er heerst bijvoorbeeld niet de eenvoud volgens hiërarchie. Daarentegen bestaat wederzijdse afhankelijkheid. Met de naïviteit van zgn eerste-orde logica e.d. valt die onmogelijk te ontrafelen, laat staan productief te faciliteren. Dat vergt een stelselmatige aanpak.

De retorische kwaliteit van de aanhef “Allen” staat buiten kijf. Het operationaliseerbare gehalte is echter gebrekkig. Daarvoor helpt het om de boodschap ermee aan een enkele persoon gericht te beschouwen. Wat blijkt er dan in die passage te staan?

Als u zich in Nederland bevindt, ...

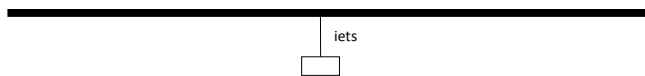
Maar wat is Nederland? Iemand kan er kennelijk **in** verblijven. Is het een driedimensionale ruimte? Indien ik dat gemakshalve even aanneem, wat is precies de grens ervan? Wie heeft hem getrokken? Is de grens afgestemd met die van andere ruimten? Welke regels gelden dáárvoor? Zo blijkt de betekenis van de hoofdzin tevens afhankelijk van internationaal recht, dus óók weer regels. Maar die zijn op hun beurt afhankelijk van verdragspartijen.

Voor ordening van dergelijke inherent niet-hiërarchische relaties is een aanknopingspunt nodig. Dat doet inderdaad een beetje denken aan, afhankelijk ervan wie het verhaal vertelt, de haren of de schoenveters van de baron Von Münchhausen. Ik kies de laatste variant, omdat bootstrapping de betekenis heeft die ik zoek. In het besef dat absoluut geldig houvast ontbreekt, is er geen ontkomen aan (ook en juist) dat zelf te creëren. Nota bene, hiermee onderstreep ik niet op voorhand mijn falen. Integendeel, als axioma's als gevormde illusie onontkoombaar zijn, fictie, mythe e.d. dus, gaat het erom de productiefste te kiezen.

De spreekwoordelijke schoenveters schetst Metapatroon als een horizontale, vette lijn. Wat laat zich daaraan allemaal òptrekken? Hoe verloopt de samenhang daartussen?

3. Mag het allereerst iets ònbepaalds zijn?

Voorlopig doe ik beroep op het abstractievermogen van de lezer door als volgende modellerestap — de eerste was dus het trekken van een horizon — het bestaan van allerlei iets-en te veronderstellen. In figuur 1 is dat vanuit verzamelingenperspectief getekend. De naam van de verzameling luidt: iets. Dat is een enkele verzameling, vandaar het enkelvoud. Wat figuur 1 niet toont, zijn de daadwerkelijke iets-en, ofwel de bijbehorende exemplaren.

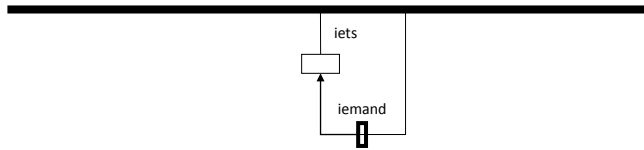

figuur 1: aan het begin van ordening staat iets ...

Een bezwaar kan luiden, dat iets-en zakelijk zijn. En hadden we het niet over “allen,” dwz personen? Ja, maar dat zijn regels volgens de publiekstaal. De bedoeling met de stelseltaal is nu juist om ze te kunnen problematiseren. In de stelseltaal bestaat zo'n grammaticale regel niet a priori, màg daar zelfs niet bestaan. Het zaak- en/of persoonskarakter moet, indien het verschil stelselmatig relevant is, expliciet verschijnen. We spreken dus af, hier voor deze oefening, dat iets nog ònbepaald is.

4. Stelselmatigheid door samenhangende verschillen

Nu komt meteen de clou van stelselmatig modelleren met Metapatroon. Er valt ... iets voor te zeggen om iets **tevens** als iemand te beschouwen. Dat geldt stellig niet voor alle iets-en. Het gaat om een deelverzameling. Als zodanig zijn iemand-en afgeleid van iets-en. Iets komt éérst, althans volgens de veronderstelde operationalisering, daarna eventueel iemand. Die afgeleide verschijningsvorm is in figuur 2 toegevoegd.

figuur 2: een iets kan ook iemand zijn.

Op deze manier geldt iets als context van iemand. Context met het oog op verduidelijking is taalkundig uiteraard oude koek. Zo stelt de Poolse taalfilosoof Adam Schaff:[12:329]

Wir können diese Unschärfe [...] einschränken oder sie sogar für bestimmte Zwecke vollkommen ausschalten, indem wir eine entsprechende Konvention treffen. Wir können — und das ist das Wichtigste — die Mehrdeutigkeit der Wörter durch ihre Interpretation im Kontext ausschalten[.]

Dat procedé volstaat prima pèr uitdrukking, dwz één voor één. Maar een stelselmatig model verweeft ze als het ware. De Braziliaanse rechtsfilosoof Mario Lins wijst aan, dat [11:71]

the problem is to broaden the methodological technique so that, by means of a more adequate logico-conceptual structure, we may integrate the differentiation.

Voor modellering van geïntegreerde, dwz samenhangende verschillen biedt Metapatroon de formele methode en vormt aldus pas een robuuste stelseltaal.

Bijvoorbeeld schiet ook tekort wat (rechts)filosoof Herman Dooyeweerd ooit voor variëteit opperde met zijn wetsidee volgens modale, onderling niet herleidbare aspecten. De aanduiding met aspect wijst weliswaar tevens op intermodale relaties voor samenhang, maar daarvoor veronderstelt Dooyeweerd een vooropgestelde, antirevolutionair geïnspireerde (volg)orde.[6] Daar is het resultaat nog dogmatisch de vader van de methode.

Met louter contextuele verbijzonderingen heeft een model nog niets stelselmatig. Indien van toepassing moeten de gemaakte verbijzonderingen tegelijk voorzien zijn van samenhang, voilà, samenhangende verschillen.

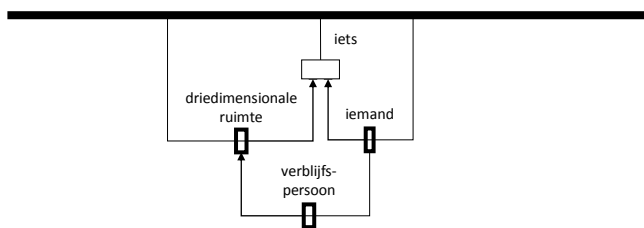
Dit klinkt in deze modelleerstep zweverig. Boersema zegt het zó:[2:5]

Met het begrip van de gelijkheid is uiteindelijk ook elke relativering zelf als zodanig aan de orde. Door dat alles is het begrip van de gelijkheid al op voorhand gekarakteriseerd als een grensbegrip. In het begrip van het gelijke speelt steeds het andere als het ongelijke mee.

Volg in de achtereenvolgende figuren hoe iets concreet verbijzonderd raakt tot diverse verschijningsvormen die elk op hùn beurt eventueel vèder concreet verbijzonderd raken ..., terwijl ze via expliciete relaties blijven samenhangen.

5. Constraintuïtief effect: verruiming door verbijzondering

Wie de smaak te pakken heeft, zag al dat een andere deelverzameling van iets-en bestaat uit driedimensionale ruimten. Nadat die verbijzondering gevestigd is, kan vervolgens precies de deelverzameling worden aangeduid van specifieke iemand-en die zich in een specifieke ruimte bevinden; laat ik die voorlopig verblijfspersonen noemen. Het resultaat van deze twee modelleersteps is in één moeite door in figuur 3 opgenomen.

figuur 3: van iets naar iemand en, onder voorwaarde van ruimte, door naar verblijfspersoon.

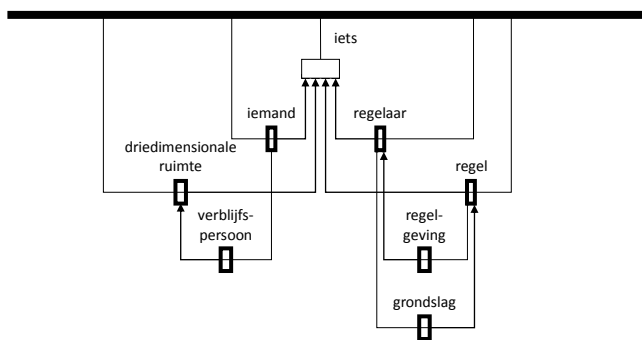
Voor het model à la figuur 3 nam ik Nederland niet als uitgangspunt. Het is juist omgekeerd. Volgens stelselmatige oriëntatie is het model zo algemeen mogelijk opgezet. Daardoor passen niet alleen “Allen die zich in Nederland bevinden.” De benadering is weliswaar stellig even wennen, maar zo’n model geldt dankzij expliciete contextualisering voor wie dan ook die in welke ruimte dan ook verblijft.

Stelselmatig bereik borgt zgn interoperabiliteit.[8] Nederland is immers geen gesloten ruimte. Wie zich op enig moment in Nederland bevindt, kan zich op een ander moment in een andere ruimte bevinden. In de zin van iets èn iemand verandert er niets. Eén en dezelfde iemand bestaat dan echter als meerdere verblijfspersonen. Daar kan eerste-orde logica inderdaad niets mee, maar zo reëel is variëteit nu eenmaal. **Praktische** operationalisering vergt zo iets kwalitatief anders als stelsellogica, respectievelijk Metapatroon voor (re)presentatie van samenhangende verschillen. In deel II ga ik wat nader in op de drempel die het logisch atomisme opwerpt voor diverse takken van rechtswetenschap.

6. Regels voor regels, expliciete grondslagen

Wat figuur 3 nog niet laat zien, is hoe verbijzonderingen voor maatschappelijk verkeer zich **niet** als het ware natuurlijk manifesteren, maar ge-regel-d zijn. Tja, wie regelt dan de regelaar? In figuur 4 zijn daarom twee verschillende relaties aangegeven tussen regelaar en regel. De ene verduidelijkt welke specifieke regelaar verantwoordelijk is voor welke specifieke regel(s). In omgekeerde richting staat aangeduid welke regel de grondslag vormt voor het optreden van iets-als-regelaar.

Let wel dat het model niet de onmogelijke vraag hoeft te beantwoorden, wat ooit eerst was. Inmiddels hebben we kippen en eieren. Uit de ene kip komt een ander ei, waaruit weer een andere kip komt, enzovoort.

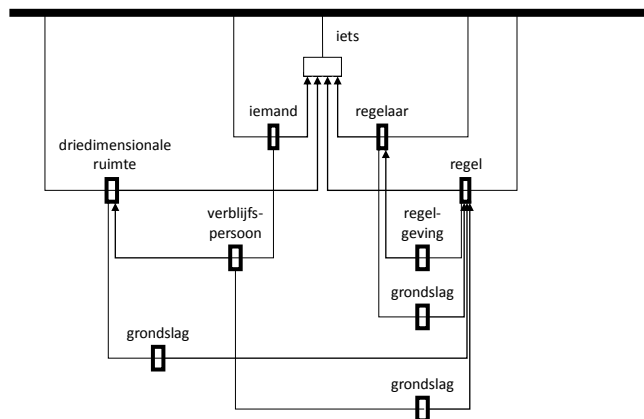
figuur 4: stelsellogica door contextualisering.

Dat een regelaar een regel als grondslag heeft, gaat overigens zelfs voor een tiran op. Dat is één en hetzelfde iets die vervolgens zowel regel als regelaar is. En het gebeurt dat nogal wat zulke regels van kracht blijven als de tirannie voorbij is. Omdat volgens Metapatroon betekenisverbijzondering zowel volgens context, als tijd geldt, kunnen regels hun regelaar ‘overleven’. Omgekeerd kan uiteraard ook. Dankzij adequate verbijzonderingen blijft het mengsel van continuïteit en dynamiek operationeel

gefaciliteerd.

Een geregelde grondslag geldt eveneens voor andere verbijzonderingen. De enige uitzonderingen die daarop consequent gemaakt kunnen worden, praktisch gezien zelfs moeten worden, zijn horizon (de schoenveter) en iets-en. Want er moet letterlijk iets zijn om de rest aan op te trekken.

Zo kan per element van de verzameling driedimensionale ruimte, bijvoorbeeld Nederland, een regel als grondslag ervan gelden. Er geldt een andere regel als grondslag, of iets geldt als verblijfspersoon in, opnieuw bijvoorbeeld, Nederland. Figuur 5 schetst beide extra grondslagen. Nogmaals, dat valt vergelijkbaar voor willekeurige verbijzonderingen nader te ... verbijzonderen.

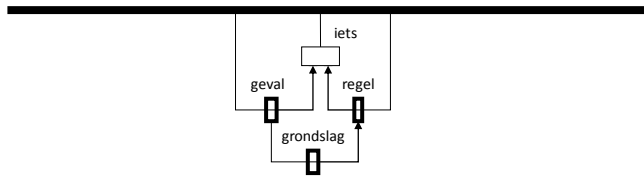

figuur 5: stelselmatige aanwijzing van regel-als-grondslag.

7. Greep op allerlei interpretaties

Tot dusver onderzocht ik nog maar de eerste helft van de hoofdzin. Dat kostte al enkele pagina's. Het is tijd om de tweede helft erbij te betrekken. Het blijkt dat daarvoor hetzelfde stramien toepasselijk is. Wat zit er achter de krachtige retoriek in publiekstaal van "worden in gelijke gevallen gelijk behandeld"?

Opnieuw roept een meervoud stelselmatig verwarring op, ditmaal van "gevallen." Operationeel is er iets dat als een specifiek geval geldt. De classificatie als een geval, zeg maar het gevalstype, volgt uit een regel. Zie figuur 6. Daarin zijn eerdere verbijzonderingen weggelaten, die voor het tweede zinsdeel niet relevant zijn.

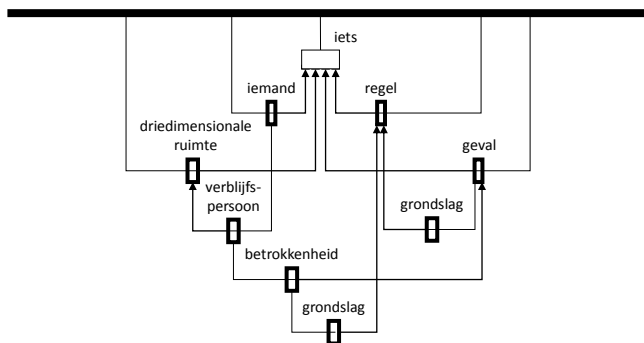

figuur 6: regel voor gevalsclassificatie.

Walter Gropius, oprichter van het Bauhaus, ziet een geval als volgt:[8:10]

[D]as Wesen demokratischer Verfahrensmethoden [...] beruht [...] nicht auf abstrakten Prinzipien von Recht und Unrecht[, sondern] jede[r] Fall [ist] in seinen besonderen Umständen und relativen Ausmaßen zu betrachten [mit] der Ansicht [...], daß es auf die Unversehrtheit der gesamten sozialen Struktur ankommt und daß das, was heute bestimmend sei, morgen hinfällig sein könne und umgekehrt, da die Voraussetzungen sich ständig ändern.

Dat wil zeggen, op hun beurt veranderen classificatieregels méé met sociale structuur, die hier korthedshalve geacht wordt in de horizon besloten te blijven. Huiveringwekkende praktijken van sociale classificatie documenteren Bowker en Star.[3]

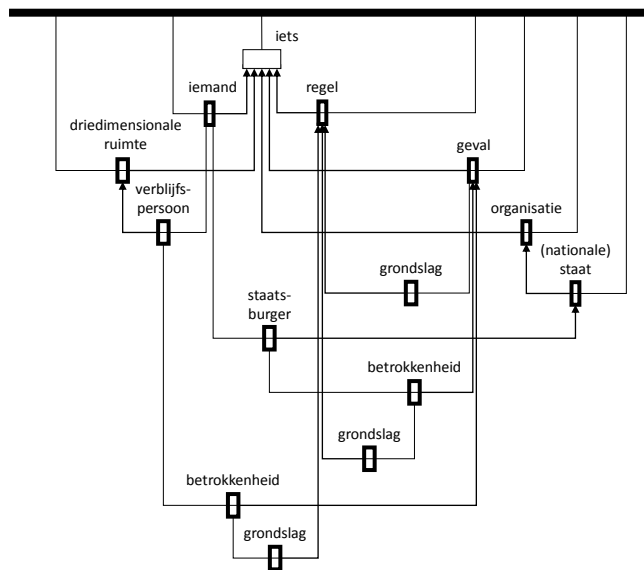

figuur 7: situering van betrokkenheid als criterium.

Terwijl de hoofdzin expliciet aangeeft dat iemand verblijfspersoon in Nederland moet zijn, blijft dat daar voor een geval in het midden. Moet het geval in kwestie eveneens in diezelfde ruimte gesitueerd zijn? Dat zou verbijzondering als verblijfsgeval oid. vergen, voor stelselmatige positionering dus geen probleem. Of vormt de ruimtelijke betrokkenheid van iemand het criterium? Volgens de laatstgenoemde veronderstelling gaat het dus niet om iemand in het algemeen, laat staan om iets in het algemeen, maar om een verblijfspersoon. Vervolgens geldt weer een regel ter classificatie van de betrokkenheid. Nogmaals, over deze interpretatie geeft de hoofdzin geen uitsluitel. Ter illustratie van

stelselmatige operationalisering hoeft dat ook niet. Ook weer figuur 7 bedoelt vooral te verduidelijken, hoeveel betekenisvariëteit expliciet moet worden gemaakt om eenduidig te weten waarover iets gaat.

8. Zijn ook staatsburgers bedoeld?

figuur 8: diverse grondslagen voor betrokkenheid bij een geval.

Het is uiteraard ook zo, dat een geval weliswaar als zodanig bestempeld kan zijn op grond van een buitenlandse regel, maar dat iemand op grond van zijn Nederlandse nationaliteit door een alhier nadere regel als betrokken geldt voor Nederland. Zo bepaalt artikel 6 van de Wet van 15 mei 1829, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koninkrijk:

De wetten betreffende de regten, den staat en de bevoegdheid der personen, verbinden de Nederlanders, ook wanneer zij zich buiten 's lands bevinden.

Maar volgens artikel 10 van dezelfde Wet geldt tevens:

De vorm van alle handelingen wordt beoordeeld naar de wetten van het land of de plaats alwaar die handelingen zijn verrigt.

Op stelselschaal blijken daarachter nogal wat verdere veronderstellingen enzovoort schuil te gaan. Zo is nationaliteit goed beschouwd een betrekking tussen – hier wederom in het algemeen tussen verzamelingen uitgedrukt – iets-als-nationale-staat en iets-als-iemand.

Op stelselschaal komen we niet om iets-als-organisatie heen. Daarom is die tussenschakel reeds in figuur 8 opgenomen. De verdere uitbreidingen behoeven hopelijk na het voorafgaande geen toelichting.

De verzuchting dat zo'n model wat vergezocht is, past niet. Sterker nog, naar aanleiding van de hoofdzin zijn we er nog steeds niet. Althans, stelselmatig niet.

9. (Be)handelaar zelfs op de voorgrond?

Wie met de hoofdzin aangesproken is, wordt geacht een behandeling te ondergaan. De persoon in kwestie is, met andere woorden, object van behandeling. Maar wie is de behandelaar? Is dat Nederland als nationale staat? Nee, dat blijft te beperkt. Voor een werkgever, bijvoorbeeld, geldt van regelwege eveneens de plicht tot “gelijke behandeling.”

Maar verschilt de strekking in de publiekstaal eigenlijk wel als de behandelaar nota bene onderwerp van de hoofdzin gemaakt is?

U handelt in Nederland gelijk in gelijke gevallen.

Zo is tenminste duidelijk dat beide stenen wèg moeten.

Door de behandelaar in beeld te brengen, op welke manier dan ook, rijst de vraag of de hoofdzin gevallen in een andere betekenis bedoelt dan ik tot dusver veronderstelde. Zo dacht ik aan het geval, bijvoorbeeld, dat iemand armlastig is en als zodanig dus erkend. Dat is als het ware oorspronkelijk het geval.

Gelet op de geregelde grondslag kan dat leiden tot wat de hoofdzin meer direct met gevallen tot uitdrukking lijkt te brengen, dat wil zeggen een behandelgeval.

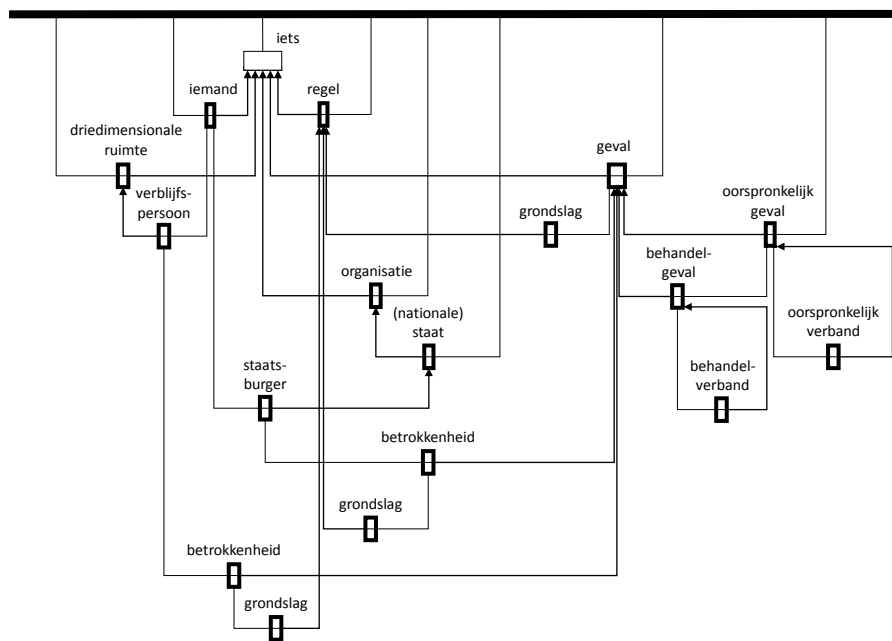
Neem anders een moordgeval. Van de moord zelf valt moeilijk te beweren dat de moordenaar een behandeling onderging. In dat geval, het oorspronkelijke, kan het hoogstens gezegd worden van het slachtoffer. De gepleegde moord, als het goed is, wordt echter behandeld. Dat is dus een ander soort geval, dat ik hier maar behandelgeval noem. Daarbij is pas de behandelaar betrokken zoals de hoofdzin ‘m lijkt te bedoelen, maar in dit voorbeeld eveneens, als het zo uitkomt, één of meer verdachten. Het onderscheid tussen oorspronkelijk geval en behandelgeval biedt pas nodig en voldoende aanknopingspunt om verschil in betrokkenheid aan te geven. Zolang oorspronkelijk geval,

respectievelijk behandelgeval elkaar als deelverzamelingen van geval niet overlappen, kunnen de betrokkenheidsrelaties overigens over geval blijven lopen. Die aanname ligt aan de uitwerking volgens figuur 9 ten grondslag.

Wat als behandelgeval telt, gebeurt natuurlijk ook weer op grond van een regel. Verder kunnen behandelgevallen verknoopt raken; van de ene behandeling komt een andere. Via een verband(srelatie) kan voor een bepaald geval aangegeven zijn, dat het hoort bij één of meer andere gevallen. Dergelijke sporen moeten uiteraard weer apart voor oorspronkelijke en behandelgevallen getrokken zijn. Zie rechts van het midden in figuur 9 de beide lussen.

Figuur 9 waagt een poging om ook dergelijke dynamiek ‘achter’ de hoofdzin stelselmatig tot uitdrukking te krijgen.

Nota bene, ook het regelgeven in zijn procesmatige betekenis kan naar behoefte verder worden verbijzonderd. Dat zou hier te ver voeren, maar hopelijk is alvast duidelijk dat de stelseltaal mede daarom stelselmatigheid faciliteert. Met Metapatroon kunnen inhoud, proces en hun samenhang gemodelleerd worden voor analyse tot en met ontwerp.

figuur 9: nuancering van gevallen.

10. Suggesties voor verdere modellering

In figuur 9 verschijnt overigens geen verbijzondering die behandelaar heet. Stelselmatig beschouwd is dat ‘gewoon’ een mogelijke betrokkenheid. Die blijft dan beperkt tot gevallen die tevens behandelgeval zijn. De figuur houdt er nog geen rekening mee, dat behandelaars in die betrokkenheid vaak organisaties zijn. Of eigenlijk is dat iemand namens een organisatie, zeg maar een functionaris. Het model is dienovereenkomstig uitbreidbaar. Ik nodig de lezer tot een poging uit. Een aanvullende modelleeropgave betreft dan de regelaar in figuur 5. Regelgeving zou als een geval kunnen worden opgevat. Ga na dat ook regelaar dan ‘gewoon’ een soort betrokkenheid inhoudt.

Merk verder op, dat verblijfspersoon en staatsburger **onafhankelijk van elkaar** verbijzonderingen van iemand zijn. Of iemand als vreemdeling geldt, is hierdoor een gevolgtrekking. Welke uitbreiding van het model is daarvoor nodig? Vreemdeling is dus betrekkelijk. Dat verklaart dat het stelselmatig ook niet klopt er een aparte verbijzondering voor te treffen. Een Nederlander is vreemdeling in Turkije, en omgekeerd is een Turk dat in Nederland. Volgens één en hetzelfde model past dat allemaal. Dat is, uiteraard, karakteristiek voor stelselmatigheid.

11. Aanknoping van ingezetene

Maar is de zgn hoofdzin representatief genoeg voor demonstratie van nut van de stelselmatige verhouding van taal met wetgeving? Wat gebeurt er met feitelijke uitvoeringswetten? Helpt stelseltaal operationeel? Als ‘bewijs’ van relevantie toon ik hoe een alledaags operationeel verschijnsel als ingezetene nota bene aanvullend past.

Van ingezetene bevat artikel 1 van de Wet gemeentelijke basisregistratie persoonsgegevens een definitie. Die luidt:

de ingeschrevene op wiens persoonslijst niet het gegeven van zijn overlijden of van zijn vertrek uit Nederland als actueel gegeven is opgenomen[.]

Deze definitie in natuurlijke taal, dwz publiekstaal, bevat veronderstellingen die dankzij hertaling met stelseltaal overzichtelijk raken. Daarvoor zijn in figuur 10 enkele knooppunten genummerd. In oplopende volgorde beschrijven ze een route door het model.

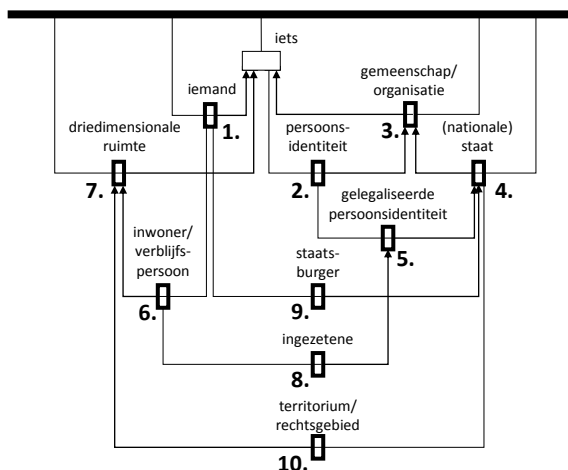
1. Iemand (natuurlijk persoon) ontleent een specifieke
2. persoonsidentiteit aan, of krijgt haar toegekend door, een
3. (sociale) gemeenschap respectievelijk organisatie. Indien de georganiseerde gemeenschap een
4. nationale staat is, beschikt de natuurlijke persoon in kwestie daardoor zelfs over een
5. gelegaliseerde persoonsidentiteit.

Voorts is een natuurlijk persoon

6. in-/bewoner (verblijfspersoon) van een
7. driedimensionale ruimte (geografisch gebied), maar pas voorzien van een gelegaliseerde persoonsidentiteit telt z/hij daar als
8. ingezetene.

De nationale staat die de gelegaliseerde persoonsidentiteit toekende op basis waarvan iemand daar vervolgens als ingezetene telt, kan afwijken van de nationale staat waarvan de persoon in kwestie

9. staatsburger is. Tevens kunnen de staten verschillen die de gelegaliseerde persoonsidentiteit toeweest, respectievelijk op het
10. territorium/rechtsgebied iemand verblijfspersoon is. Indien zulk verschil optreedt, geldt z/hij voor de staat waar z/hij verblijft formeel als vreemdeling.

figuur 10: Ingezetene in context.

Wat aan figuur 10 hopelijk opvalt, is hergebruik. De stelselmatige betekenis van ingezetene borduurt voort op de analyse van de hoofdzin, die daardoor zelfs extra productief blijkt. Dat werpt ander licht op commentaar:[1:43-44]

Scepsis was er over de doelmatigheid van de voorgestelde grondwetstekst. [...] Blijkbaar had[den de bewoordingen van art. 1] nog te zeer het karakter van een beginselverklaring om van direct nut te zijn voor de totstandkoming van wetgeving in formele zin.

Hertaling met stelseltaal Metapatroon vestigt zulke expliciete aansluiting. Het “nut” is aldus evident. Dit is de afsluiting van het eerste deel. De resultaten vindt de lezer hopelijk in positieve zin verrassend. De stelseltaal biedt een uitdrukingsvorm voor reële variëteit met accent op samenhang. Wat daardoor voor en rondom wetgeving eventueel verandert, verkent deel II voor enkele onderwerpen in zeer kort bestek.

Deel II En nu?

12. Validatie publiekstaal

Het onderscheid tussen de stelsel- en de publiekstaal komt ruwweg overeen met dat tussen precies-maar-ingewikkeld en toegankelijk-maar-vaag. In het licht van de stelseltaal zijn voor de publiekstaal de beperkingen qua precisie pas goed duidelijk. Daaruit volgt echter beslist niet, dat de wetgeving in publiekstaal kan vervallen. Daarentegen zou tevens de uitdrukking volgens de stelseltaal kunnen worden opgenomen in wetgeving. Zo kan de rechter, maar natuurlijk z/hij niet alleen, voor validatie van, overdrachtelijk gesproken, de gebruikershandleiding zo nodig teruggrijpen op de werktekening. In omgekeerde richting helpt de stelselversie bij formulering van de publieksversie van wetgeving. Verlies van precisie is onvermijdelijk. Wat noodzakelijkerwijs vager raakt, mag echter niet resulteren in kans op interpretaties die belangrijk afwijken of zelfs strijdig zijn met wat stelselmatig eenduidig bepaald is.

Hiermee suggereer ik meteen, dat popularisering van formulering een grens kent. Met wetgeving eveneens in stelseltaal valt die grens praktisch te handhaven.

De modelleertaal is het specialistische instrument voor stelselmatig bereik met precisie. In natuurlijke annex publiekstaal communiceert de wetgever, de rechter enzovoort als het ware minder secure boodschappen. Zolang die adequaat zijn voor effect, is dat voor externe communicatie uitstekend en

verdient zelfs voorkeur. Voor zoonodig grotere nauwkeurigheid halen deskundigen er stelselmatig gemodelleerde betekenissen bij.

Dit roept de vraag op, wat in aanmerking komt als primaire ontwerptaal. Dat moet de taal zijn, die formeel de reële betekenissenvariëteit faciliteert. Daarvoor schiet natuurlijke taal tekort. Zoals deel I aantoont, geldt hetzelfde voor talloze pogingen met allerlei varianten die wortelen in traditionele logica. Wat daaraan ontbreekt, is het taalconstruct van verschillen-in-samenhang. Ik heb dat hier zelfs extreem volgehouden, waar elke verdere verbijzondering een verschil is vanuit iets en al die verschillen eerst direct en vervolgens indirect via iets samenhangen.

13. Incrementele werkwijze

Dankzij een stelselmatige ontwerptaal die daadwerkelijk deskundig ingezet wordt, verliest wetgeving per definitie incidenteel karakter. Dat heeft positieve invloed op kwaliteit van wetgeving, zowel proces als resultaat. Zonder zulk onderscheid naar talen mikt de Bataafse Republiek onder de eenheidsstatelijke invloed van Frankrijk, vooralsnog overigens vergeefs, al op [5:6]

reeds zo lang als noodzakelijk erkende eenheid op juridisch terrein.

Wat thans binnen bereik komt, is incrementele aanpak met erkenning van reële diversiteit. Daar hoort dynamiek onlosmakelijk bij.[13:9-11]

[H]et recht [is] steeds in ontwikkeling[. E]r komt steeds iets bij en er gaat steeds iets af. [...
H]et rechtssysteem staat niet naast of los van de samenleving, maar zit er middenin.

Dat valt naadlozer te faciliteren dankzij een aanvullende taal met variabele uitdrukkingsmogelijkheden op open stelselschaal. Ofwel, welke relevante betekenissen zijn reeds verbijzonderd beschikbaar in de stelselmatige orde? Welke wijzigingen zijn genoeg? De stelseltaal bevordert [19:41,53]

de door Montesquieu bepleite aandacht voor contexten en situaties waarin wetten sociaal functioneren. [...] Als de perspectieven botsen, moet dit worden vastgesteld om vervolgens naar een verbindend frame te kunnen zoeken.

Hoe dat werkt, liet de oefening met de hoofdzin reeds zien. Daaraan kunnen benodigde verdere verbijzonderingen inclusief samenhang vastgeknoopt worden. Kijk het voorbeeld van ingezetene erop na. Mede dankzij Metapatroon als stelseltaal [19:62]

kan dan zelfs een vorm van bemiddeling optreden tussen de denkramen [...] die het denken en handelen nu in hun greep houden.

De stelseltaal helpt aldus “een nieuw perspectief” te volgen, dat Willem Witteveen biedt met “de Topiek van 11.”[19:54-56] En met ruimer bereik, dat voor de praktijk noodzakelijk is, te weten dóór-de-beleidsterreinen-heen. Want (zeker) in de netwerkwereld bestaan geen geïsoleerde “velden en praktijken waarin regels moeten werken.”[19:60] Zoals Witteveen stelt,[19:64]

[d]e strategische wetgever die contextueel redeneert en maatwerk probeert te bieden op basis van empirische kennis is inderdaad geen abstracte en algemene maar een selectieve en selecterende wetgever. Het is niet anders.

Dat is [19:65]

[d]e wending naar een strategische en communicatieve wetgever die uit vele personen bestaat die elk op hun manier hun democratische rollen spelen en hun rechtsstatelijke functies vervullen[. Dat] betekent een *democratisering* van een oorspronkelijk aristocratisch ideaalbeeld.

Hoe komt zulke dynamiek van “onderhandelend wetgeven” [15] in een model volgens de stelseltaal tot uitdrukking? Naar verwachting zijn de eerste lagen met knopen onder de schoenveters robuust. Elke keer dat zo’n knooppunt hergebruikt wordt als onderdeel van een context, geldt immers als zoveelste toets van zijn betekeniswaarde. Verdere verbijzonderingen zijn als het trekken aan de uiteinden van een schoenveter. Als de knoop goed gelegd is, maakt dat opbouwende getrek hem vaster. Desondanks moet zonodig elke knoop vlot verlegd kunnen worden.

14. Positionering van takken van rechtswetenschap

Het voert hier te ver om toe te lichten, maar zgn stelsellogica omvat positieve logica. Dat past echter per context.[17] Dit betekent relativering van o.a. rechtspositivisme. Wat als context geldt, valt

principiële buiten het positivisme in kwestie. Dat betreft keuzes die beter als ethiek kunnen worden bestudeerd (en waar Dooyeweerd religie plaatst). Slechts wat verbijzonderd binnen een specifieke context valt, staat open voor een positivistische kijk.

Enigszins verwant hiermee is de stelseltaal niets anders dan taal voor beoefening van vergelijkende rechtswetenschap. Dat volgt uit de gehanteerde schaal, te weten stelselmatig. De modellen hierboven in het eerste deel zijn reeds berekend op welke driedimensionale ruimte, welke nationale staat enzovoort dan ook. Dat maakt ze geschikt voor vergelijkingen met dat bereik.

Metapatroon als stelseltaal verklaart voorts waarom onderzoekprogramma's voor kunstmatige intelligentie in het recht falen. Vele onderzoekers gaan feitelijk uit van de publiekstaal, waarin ze slechts uitdrukkingen toestaan volgens nog eens sterk versimpelde syntax. Extra verwarrend is het, indien zij zo'n subtaal natuurlijke taal blijven noemen, terwijl ze zich feitelijk oriënteren op wat hun gekozen hulpmiddel zoals tegenwoordig vaak web ontology language, open linked data e.d. aan (beperkte) variëteitmogelijkheden heeft. Vervolgens putten ze zich uit in de speurtocht naar redeneerregels om die zelf opgelegde beperkingen te overwinnen. Dat lukt natuurlijk nooit meer. Maar omdat niemand snapt waarom dat mislukt, lopen dergelijke onderzoekprojecten meestal langdurig door.

Wat ingewikkelder gezegd, de kwaliteit die in precoördinatie verloren gegaan is, valt met kwantiteit door postcoördinatie niet goed te maken. Een andere manier om hetzelfde te verklaren is, dat logisch atomisme principiële tekort schiet voor modellering van interdependentie.

Metapatroon mikt met contextuele verbijzondering op wat precies nodig en voldoende is aan precoördinatie. Veel te redeneren blijft er daardoor niet over. De kwalitatieve redenering zit 'm nu net in het prepositivistische ontwerp van steeds de context in kwestie. En omdat verschillen tegelijk samenhangen, biedt het model passende variëteit voor, nogmaals, reële interdependentie.

15. Problematische basisregistraties

Heel kort merk ik hier ook iets over basisregistraties op, waarvan gebruik door overheden verplicht is voor wat zgn authentieke informatie betreft. De modellen in deel I moeten de lezer het ongemakkelijke gevoel gegeven hebben, dat met uitzondering van iets-en alle knooppunten stelselmatig gezien verbijzonderingen zijn. Stelselmatig beschouwd staat helemaal niets op zichzelf en daarom is de fictieve schoenveter onontbeerlijk.

Wat komt dan nog als basis in aanmerking? Dat gaat kennelijk altijd gepaard met zekere contextualisering. Het manco van de opzet tot dusver is echter, dat impliciet de aangewezen aanbieder

de context in kwestie bepaalt. Dat resulteert in informatieverzamelingen die voor diverse afnemers, elk met hun karakteristieke behoeften annex contexten, niet voldoen.[4]

In het verlengde hiervan wijs ik erop, dat pas op basis van een stelselmatig model duidelijk valt aan te wijzen welke informatie authentiek is. Wat blijkt, is dat de meeste authentieke informatie juist niet in de basisregistraties verzameld staat.

16. Ontwerp voor uitvoering

Wetgeving is geen doel op zichzelf, maar bestaat om gekend, uitgevoerd, ernaar gehandeld enzovoort te worden. Die praktijk vergt duidelijkheid over reële betekenissenvariëteit. Optimaal geeft de wetgever die eenduidig aan. Daarvoor komt hij het verst met een door-en-door pragmatische taal die berekend is op stelselschaal.

Zodra digitale technologie voor uitvoering wordt gebruikt, is gebrekkige eenduidigheid zelfs een uitgesproken gevaar voor rechtsgelijkheid. Door vernetwerking helpen lokale lapmiddelen niet langer. Terwijl voorheen verschillen aan gesloten grenzen ontleend konden zijn, moet er zonder grenzen voor maatschappelijk (informatie)verkeer een andere manier bestaan om naar reële verschillen te handelen. Dat begint met de wetgevers als medeontwerpers inclusief een passende ontwerptaal.

De werktekening die met de stelseltaal van wetgeving ontstaat, is idealiter zelfs het zgn conceptuele model voor digitalisering. Dankzij stelselmatigheid is de wezenlijke voorwaarde geborgd voor semantische interoperabiliteit tijdens uitvoering. Daarvan is wetgeving aldus een integraal operationeel aspect. In dit verband vermeld ik daarom ook de uitvoeringstoets voor gewijzigde en nieuwe wetgeving. Die is eigenlijk niet eens voor te stellen zonder de mogelijkheden voor nauwkeurige simulatie die modellen met reële stelselmatige variëteit bieden.

17. Veranderkundige slotopmerking

Wellicht zijn er lezers die toevoeging van de stelseltaal aan het arsenaal van de wetgevingsdiscipline een radicaal idee vinden. Daadwerkelijke invoering kan echter realistisch, dus geleidelijk en beheersbaar gebeuren. Aan wat sinds mensenheugenis bestaat aan wetgeving, kennen we de uitdrukkingvorm volgens de publiekstaal toe. Stukje bij beetje kan die wetgeving, voor zover nog van toepassing, ernaást met de stelseltaal gemodelleerd worden. Daarvoor maakt dit artikel met de hoofdzin eigenlijk een symbolisch begin.

De volgorde om incrementeel de stelselversie van wetgeving te ontwikkelen kan heel praktisch aansluiten op uitvoeringsprogramma's voor wet- en regelgeving. Het conceptuele model voor informatievoorziening kan met de stelseltaal immers gelijk zijn aan wetgeving en moet dat dan ook zijn voor succes. Dat is per saldo niets duurder, zelfs (veel) goedkoper, en het gaat tenminste kloppen.

literatuur

- [1] Akkermans, P.W.C., samensteller, *De Grondwet, een artikelsgewijs commentaar*, Tjeenk Willink, 1987.
- [2] Boersema, D.A.A., *Mens mensura iuris, Over rechtsbewustzijn, gelijkheid en mensenrechten*, Kluwer, 1998.
- [3] Bowker, G.C. en S.L. Star, *Sorting Things Out: Classification and Its Consequences*, MIT Press, 1999.
- [4] Bureau Forum Standaardisatie, *Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen*, 2009.
- [5] Cohen Jehoram, H., *Over codificatie*, Kluwer, 1970, tweede gewijzigde druk.
- [6] Dooyeweerd, H., *De Wijsbegeerte der Wetsidee*, Paris, drie delen, 1935-1936.
- [7] Eijlander, Ph. en W.J.M. Voermans, *Wetgevingsleer*, Boom, 2000.
- [8] Gropius, W.A.G., *Architektur*, Fischer, 1956; de aangehaalde passage is ontleend aan een voordracht van Gropius in 1953.
- [9] Forum Standaardisatie, *Interoperabiliteitsagenda: Ruimte voor richting*, 2008.
- [10] Kuhn, T.S., *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, 1974, tweede editie, verscheen oorspronkelijk in 1962.
- [11] Lins, M., *The Philosophy of Law*, Livraria Freitas Bastos, 1971.
- [12] Schaff, A., *Einführung in die Semantik*, Europäische Verlagsanstalt, 1969, oorspronkelijk in het Pools, 1961.
- [13] Schuyt, C.J.M., *Recht en samenleving*, Van Gorcum, 1983.
- [14] Staatscommissie Grondwet, *Rapport Staatscommissie Grondwet*, november 2010.
- [15] Stoter, W.S.R. en N.J.H. huls, *Onderhandelend wetgeven: een proces van geven en nemen*, Sdu, 2003.
- [16] Wisse, P.E., *Metapattern: context and time in information models*, Addison-Wesley, 2001.
- [17] —————, [Ontology for interdependency: steps to an ecology of information management](#), in: *PrimaVera*, working paper 2007-05, Universiteit van Amsterdam, 2007.
- [18] —————, [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#), Information Dynamics, website, vanaf 2010.
- [19] Witteveen, W.J., Alternatieve regulering: de vele gezichten van de wetgever, preadvies, in: *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging*, 137^e jaargang/2007-1, pp. 1-65.